

27 juni 2017

Woestijnvaders en -moeders Christendom in Egypte, Turkije en Syrië, 200-400 n.C.

Christenen waren hun leven niet zeker in het Romeinse Rijk. Totdat er in 313 godsdienstvrijheid kwam hadden ze geen burgerrechten, werden ze gevangengezet en gemarteld. Velen vluchtten, de woestijn in. Toch waren de vervolgingen niet altijd de voornaamste reden om in de woestijn te gaan wonen, want een leven in afzondering en ascese (vasten, seksuele onthouding, armoede) was voor hen de manier om Christus na te volgen.

De woestijnvaders en –moeders, zoals deze kluizenaars later werden genoemd, trokken door hun toewijding en wijsheid veel bewonderaars aan. Rondom hen ontstonden gemeenschappen. Het ‘bemin uw naaste als uzelf’ werd daar gepraktiseerd in de vorm van het helpen van zieken, gastvrijheid, vergevingsgezindheid en nederigheid. De gemeenschappen waren voorlopers van de christelijke kloosters, die vanaf ongeveer 325 werden opgericht. Ongeveer duizend levensverhalen en uitspraken van woestijnvaders en –moeders zijn in de vierde eeuw opgeschreven (in de *Apoftegmata Patrum*, vertaald als *Sayings of the Desert Fathers*) en daardoor weten we aardig veel over hen.

In de vierde eeuw leefden zo’n 2.975 vrouwen in de woestijn. Dat deden ze omdat spiritueel moederschap (liefde voor God en voor de naaste) voor christenen meer waarde had dan biologisch moederschap; bloedbanden hielden de ziel immers maar geketend aan het aardse leven. Het had status gekregen om zo te leven, en veel vrouwen grepen de kans om los van familie en gezin een bestaan op te bouwen, want dat betekende geboortebeperving, de mogelijkheid een ongewenste partner of onderdrukkende familie te ontvluchten, intellectuele autonomie, de vrijheid om te reizen en om vriendschap met mannen te onderhouden (1). De latere kloosters, waarvan de woestijncommunes de voorlopers waren, bood vrouwen overigens ongeveer dezelfde voordelen.

Hieronder kort iets over twee markante figuren: een woestijnmoeder en een woestijnvader.

Op het schilderij boven, gemaakt in de elfde eeuw, staat Syncletica van Alexandrië (270-350). Syncletica was al jong een overtuigd christen en gaf na de dood van haar rijke ouders alles wat ze had geërfd weg aan de armen. Ze nam haar blinde jongere zus mee voor een ascetisch leven in de grafkelders buiten Alexandrië. Mettertijd kwamen er andere vrouwen bij, zodat een gemeenschap ontstond, met Syncletica als spiritueel leider.

Syncletica was een bescheiden mens, ze trad niet graag op de voorgrond. Nederigheid was volgens haar onontbeerlijk in de weg die een gelovige moest gaan; net zo nodig, zei ze, als de spijkers bij het bouwen van een schip. Vasten en kuisheid waren minder belangrijk, want daarbij kon je trots worden op jezelf, het tegendeel van nederigheid: 'Zoals een schat zijn waarde verliest als hij wordt tentoongesteld, zo verdwijnt de deugd als hij erkend wordt; zoals was smelt als het bij het vuur ligt, zo wordt de ziel vernietigd door haar te prijzen' (2). Nederigheid leerde je vooral door het leven in een gemeenschap, want daar moest je volgens de regels leven en hield je een oogje op elkaar. Vrouwen konden nog fanatieker zijn dan mannen in het beoefenen van ascese, bijvoorbeeld door zo weinig mogelijk te eten (3), en Syncletica remde dat af.

Een tijdgenoot van Syncletica was Antonius van Egypte (251-356), wiens levensverhaal uitgebreid is opgeschreven. Net als Syncletica gaf Antonius na het overlijden van zijn rijke ouders alle bezit aan de armen. Zijn zus gaf hij wat geld om naar een convent voor vrouwen te gaan (er bestonden in die tijd allerlei religieuze gemeenschappen, zoals in de eerste eeuw al de Therapeutae, zie een ander stuk in deze serie).

Diep in de woestijn kreeg Antonius allerlei visioenen van demonen en verleidelijke naakte vrouwen, waarmee God hem, zo dacht hij, op de proef stelde. Door strikte ascese probeerde hij zijn zondige ik uit te roeien. Ook schijnt hij, puur door zijn geloof, zieken te hebben genezen. Een overgeleverde uitspraak van hem is: 'Hoe we ons gedragen tegen onze naaste is een kwestie van dood of leven; want als we goed doen, doen we goed voor God, maar als we onze naaste kwaad doen, zondigen we tegen Christus.'

Aangetrokken door zijn reputatie voegden andere kluizenaars zich bij hem en in het jaar 356 werd op zijn graf het klooster van St. Antonius gebouwd, wat nu nog bestaat als Koptisch-Orthodox klooster. Een volgeling van Antonius, Pachomius, richtte verschillende kloosters op en voerde, als oud-soldaat van het Romeinse leger, een hiërarchie en leefregels in. Antonius en Pachomius worden vaak de grondleggers van het kloosterleven genoemd, die in de Middeleeuwen een rol zouden gaan spelen in de armenzorg.

Afbeelding

Syncletica van Alexandrië. Afkomstig uit een Byzantijns manuscript, 11de eeuw, geïllustreerd met 430 miniaturen, in de Vaticaanse bibliotheek (Vaticanus graecus 1613; Vat.gr.1613). Vrij van auteursrechten:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Righteous_Syncletica_of_Alexandria_\(Menologion_of_Basil_II\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Righteous_Syncletica_of_Alexandria_(Menologion_of_Basil_II).jpg).

Bronnen

(1) Alexandre, Monique: 'Early Christian Women'. In: Duby, Georges en Perrot, Michelle: A

History of Women in the West, vol. 1, p. 415

(2) Uitspraken van Syncletica zijn opgenomen in de *Apoftegmata Patrum* (*Sayings of the Desert Fathers*)

(3) Allen, Pauline en Mayer, Wendy: *Preaching Poverty in late Antiquity*, p. 89